

УДК 339.5(477):339.924(4)

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ*Страчкова Н.В.*

Розглянуто особливості зовнішньої торгівлі України з країнами Європейського союзу. Проаналізовані передумови і наслідки вступу у силу угоди про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ+) України і ЄС.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експортно-імпортні операції, інтеграція, зона вільної торгівлі.

При всій суперечності внутрішніх процесів в Україні її суспільно-політичний шлях об'єктивно направлений в русло інтеграційних процесів, які виявляються в розширенні і поглибленні європейської інтеграції. Ця тенденція національного розвитку повинна закласти надійний фундамент для реалізації в Україні європейського вибору.

Питання інтеграції України до Європейського Союзу, можливі форми співпраці та у перспективі вступ до ЄС є предметом дослідження багатьох українських та європейських фахівців, зокрема Сіденко В.Р., у роботі якого проаналізовано основні чинники формування євроінтеграційної стратегії України, виходячи з майбутніх змін у співвідношенні сил на світовій економічній арені та реально існуючого потенціалу країни [1], Філіпенка А.С., у роботах якого акцентовано увагу на використанні постсоціалістичними країнами елементів і механізмів розвинутих ринкових систем у процесі їх трансформації та інтеграції у європейський та світовий економічний простір [2], Мних О.Б. [3], Василенко О. [4] тощо. Опрацювання робіт свідчить про певну визначеність серед фахівців і політичних діячів щодо стратегії відносин України з Європейським Союзом шляхом створення зони вільної торгівлі (ЗВТ). В цьому контексті фундаментальними є роботи Міжнародного центру перспективних досліджень, співпрацівниками якого на основі аналізу загальної економічної та політичної ситуації в Україні вироблені практичні рекомендації щодо створення економічних передумов для ефективної співпраці України з ЄС і запропоновано відповідний формат розбудови двостороннього співробітництва на шляху до поступової інтеграції України до економічних та соціальних структур у формі „поглибленої зони вільної торгівлі” або „ЗВТ+” з особливим акцентом на співробітництві у регуляторній сфері.

Метою статті є оцінка сучасного стану зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС, а також розгляд передумов та наслідків створення зони вільної торгівлі.

Серед напрямів Європейської політики сусідства стосовно України головним є поглиблення торговельних та економічних відносин, включаючи перегляд передумов створення ЗВТ після вступу України до СОТ. Цьому сприяють зміни орієнтирів зовнішньої торгівлі України товарами та послугами. У 2007 році між Україною та країнами-членами ЄС спостерігалось збільшення обсягів як експорту товарів, послуг та прямих іноземних інвестицій з України, так і їх імпорту. За даними Державного комітету статистики України, експорт товарів до країн ЄС склав 13,9 млрд. дол. і збільшився порівняно з 2006 р. на 15,1%, імпорт – відповідно 22,2 млрд. дол. та 37,2% (рис. 1). Негативне сальдо у 2007 р. становило 8,3 млрд. дол. проти негативного у сумі 4,1 млрд. дол. у 2006 р. [5].

Головними партнерами, як в експорті, так і в імпорті товарів залишаються Німеччина (13,6% у експорті і 26,2% у імпорті), Польща (11,8% і 13,1%) та Італія (відповідно 19,2% і 8,0% відповідно). Обсяги імпорту товарів збільшились з усіх країн ЄС, крім Мальти та Люксембургу. При цьому, обсяг імпорту товарів з Німеччини збільшився на 1561,7 млн. дол. (на 36,6%), Польщі – на 811,3 млн. дол. (на 38,5%), Угорщини – на 438,7 млн. дол. (у 1,5 рази), Франції – на 340,2 млн. дол. (на 34,4%), Румунії – на 332,8 млн. дол. (у 1,7 рази).

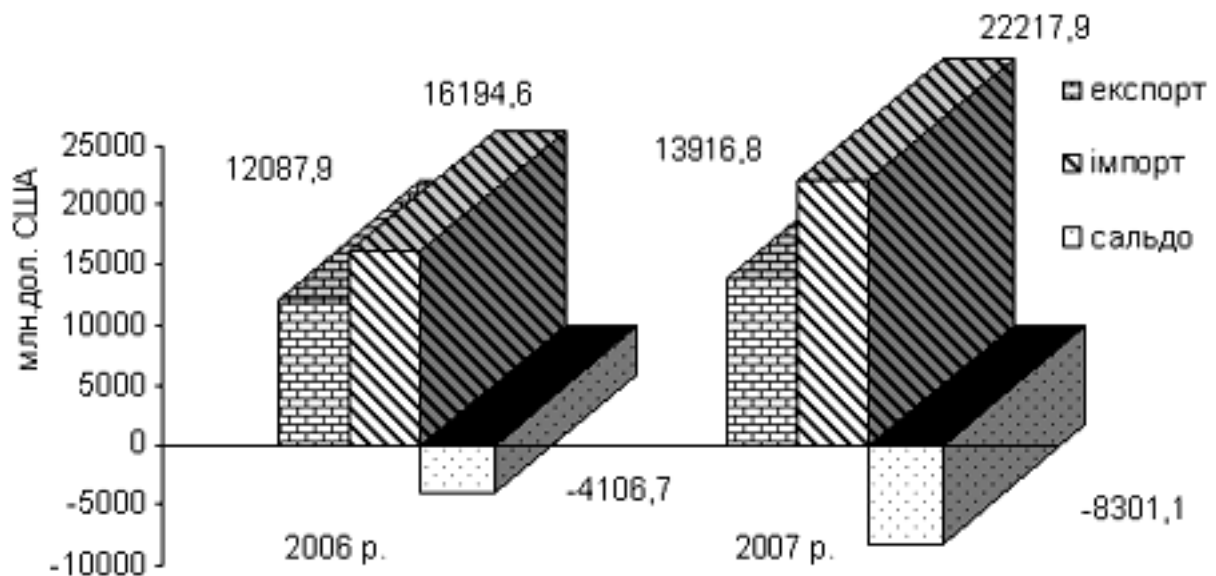

Рис.1. Зовнішня торгівля товарами з країнами ЄС.

Вагому частку товарної структури українського експорту до країн ЄС склали чорні метали – 25,3%, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки – 10,5%, електричні машини і устаткування – 7%. Найбільші обсяги експорту чорних металів здійснювались до Італії, Польщі, Німеччини; енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її перегонки – до Італії, Угорщини, Польщі; електричних машин і устаткування – до Угорщини, Німеччини, Словаччини.

Оснóву товарного імпорту з країн ЄС склали механічне обладнання – 19,4%, наземні транспортні засоби, крім залізничних – 15,1%, електричні машини і устаткування – 8,9%, полімерні матеріали, пластмаси – 6,8%, фармацевтична продукція – 6,2%.

Найбільші імпортні надходження механічного обладнання здійснювались з Німеччини, Італії, Чеської Республіки; наземних транспортних засобів, крім залізничних – з Німеччини, Польщі, Словенії; електричних машин і устаткування – з Угорщини, Німеччини, Швеції; полімерних матеріалів, пластмас – з Німеччини, Польщі, Італії; фармацевтичної продукції – з Німеччини, Франції, Словенії.

На відміну від торгівлі товарами, торгівля послугами має позитивне сальдо - 383,2 млн. дол. У 2007 р. експорт послуг до країн ЄС склав 2,9 млрд. дол. і збільшився порівняно з 2006 р. на 31,2%, імпорт – відповідно 2,5 млрд. дол. та 44,7% (рис. 2). Питома вага експорту послуг до країн ЄС у загальному обсязі складала 33%, імпорту – 52,1% (у 2006 р. відповідно 30,3%, 48,2%).

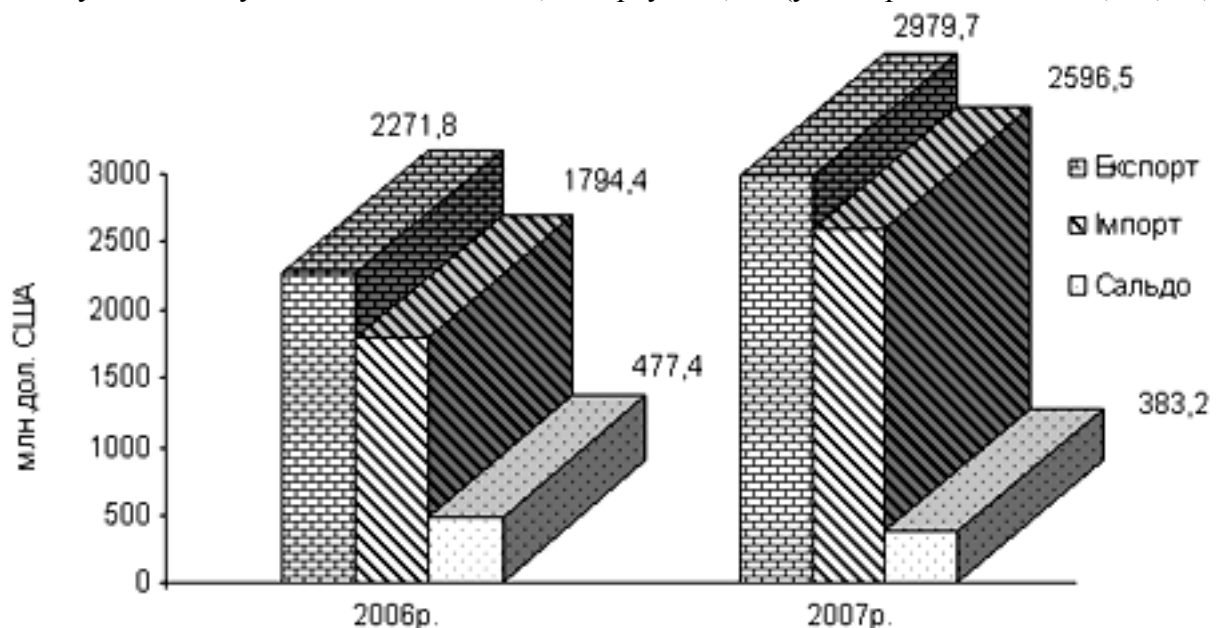

Рис.2. Зовнішня торгівля послугами з країнами ЄС.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі українського експорту до країн ЄС займали транспортні (63,7%), переважно із-за низької собівартості, а також різні ділові, професійні та технічні (18,9%) послуги; імпорту – фінансові (25,4%), ділові, професійні та технічні (18,9%), транспортні послуги (17,8%).

Головними партнерами, на які припадало більше половини обсягів експорту та імпорту, є Сполучене Королівство, Кіпр, Німеччина.

В цілому можна зробити висновок про певну активізацію торговельних відносин України з ЄС, визначення товарної структури експорту України. Закріпити ці тенденції, розширити ринок збуту українських товарів та послуг з метою сприяння торгівлі доцільно шляхом створення стартової інтеграційної форми – зони вільної торгівлі.

Сприяння торгівлі - це всебічний та інтегрований спосіб зменшити складність і витрати торгових процесів. Мета сприяння торгівлі: зменшити витрати, пов'язані з міжнародним виробничим ланцюгом, особливо безпосередньо на етапі перетину кордону. Вимоги до імпортерів та експортерів подавати численні документи та дані разом зі складними процедурами перетину кордону, перешкоди міжнародним торговим потокам. На тлі поступового зменшення тарифів зростає занепокоєння тим, що імпортно-експортні процедури створять важко подоланні нетарифні бар'єри.

Різнораніжні оцінки виявляють, що вартість торгових процедур становить 4,5% загальної вартості торгівлі, що приблизно дорівнює поточному середньому тарифу на виробничі товари в індустріальних країнах 3,8%. Водночас деякі дослідження з'ясували, що сприяння торгівлі має потенційні вигоди для всіх країн. Найперше це стосується країн, що реформуються, вдосконалення ефективності митниць поліпшує можливості приваблення іноземних інвестицій.

Вигоди від сприяння торгівлі:

1. Зростання прозорості та передбачуваності:

- відчутне зменшення адміністративних витрат для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- мінімізація помилок митників і зменшення можливостей корупції;
- загальне поліпшення ефективності експортного та імпортного секторів.

2. Швидше оформлення процедур призведе до зменшення:

- проблем зберігання товарів на складах;
- ризику погіршення якості товарів;
- ризику крадіжок;
- кількості відстрочених платежів;
- втрати інтересу до міжнародної торгівлі через блокування капіталу в товарах.

3. Поліпшення ефективності та безпеки:

- прозорість і спрощення митного оформлення обмежують можливості злочинних дій;
- можливість використовувати ресурси, раніше задіяні в адмініструванні, для боротьби зі злочинними діями [6].

Відповідно до статті 4 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та у рамках реалізації положень Плану дій «Україна – ЄС» стосовно спільного опрацювання питань економічних передумов створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС групою незалежних експертів було здійснено перегляд спільного з ЄС дослідження економічних передумов укладення угоди про створення ЗВТ між Україною та ЄС, зробленого у 1999 році [7].

На основі аналізу загальної економічної та політичної ситуації в Україні вироблені практичні рекомендації щодо створення економічних передумов для ефективної співпраці України з ЄС і запропоновано відповідний формат розбудови двостороннього співробітництва на шляху до поступової інтеграції України до економічних та соціальних структур у формі „поглибленої зони вільної торгівлі” або „ЗВТ+” з особливим акцентом на співробітництві у регуляторній сфері. Проведення вищевказаного дослідження та його презентація створили передумови для започаткування в Україні громадських обговорень стосовно створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Як проста угода про вільну торгівлю, ЗВТ+ включатиме передусім скасування імпортних

та експортних зборів. Однак основна увага приділятиметься спрощенню митних процедур. Уздовж суходільного кордону між ЄС та Україною реалізують плани високотехнологічного, швидкого та безпечного пересування товарів і людей за умов подолання суцільної корупції, від якої досі потерпають українські прикордонні пости.

ЄС має допомогти Україні у вирішенні митних проблем через технічну допомогу українським прикордонникам і фінансову допомогу у придбанні сучасного Прикордонного обладнання. У відповідь ЄС повинен вимагати всеосяжної митної реформи та спрощення Україною прикордонного контролю.

Після вступу до СОТ середньозважена ставка імпортного тарифу на промислові товари становитиме 5% в Україні, тоді як в ЄС приблизно 4% у режимі найбільшого сприяння та 2% в Генеральній системі преференцій. Тарифна структура в Україні не надто ліберальна, але й менш протекціоністська, ніж у Росії; в цілому вона відповідає тарифній структурі країн Східної Європи напередодні їхнього приєднання до ЄС. ЗВТ між країнами означає передусім обнуління всіх імпортних тарифів. Досягти згоди в цьому питанні Україні та ЄС буде найпростіше: наразі на Україну поширюється Генеральна система преференцій, тому ставки на ввезення українських товарів до ЄС мінімальні.

Важливим питанням переговорів стануть винятки з ЗВТ і перехідні періоди для найбільш чутливої продукції, а також асиметричність обнуління ставок. На думку фахівців Міжнародного центру перспективних досліджень, створення ЗВТ+ матиме відчутний економічний ефект тільки у разі відсутності винятків та обмежень; інакше додаткові вигоди будуть незрівнянними з організаційними затратами [8].

Головними наслідками обнуління ввізного мита буде безпосередній вплив на надходження до державного бюджету. Вони скоротяться на суму митних зборів з продукції, що ввозиться з країн Європейського Союзу. Водночас скоротиться час, необхідний для супровідних процедур (сплати митних зборів), а отже, підвищиться ефективність роботи митниці. Зменшення митних зборів означатиме здешевлення європейської продукції на внутрішньому ринку, від чого виграють українські споживачі. Враховуючи, що третину імпорту з ЄС нині становлять машини й устаткування та транспортні засоби, здешевлення цієї продукції сприятиме швидшому оновленню основних фондів виробництва, а отже, й більшій ефективності української промисловості. Зростання конкуренції на українському ринку позначиться передусім на виробниках неякісної продукції, яким доведеться збільшувати витрати підвищення її якості та розробку маркетингової стратегії. Виробники можуть також відчути конкуренцію на ринках ресурсів: після скасування експортних зборів збільшиться експорт сировини (наприклад, металобрухту, шкіри, сосяшнику), що підвищить внутрішні ціни на неї та собівартість українських товарів. Щоб захистити українських виробників від можливих негативних наслідків занадто швидкої лібералізації, їм необхідно забезпечити перехідні періоди.

Найбільшу вигоду від обнуління митних тарифів отримують українські експортери: оскільки вони спеціалізуються на продукції з низьким ступенем переробки, ціновий фактор є визначальним для її конкурентоспроможності.

Стрімке зростання європейського імпорту після скасування імпортних тарифів стримуватиме наявність технічних бар'єрів в Україні. Головними перешкодами торгівлі, і особливо з ЄС, є не імпортні тарифи, які навіть зараз перебувають на порівняно низькому рівні, а технічні бар'єри торгівлі. вимоги до якості продукції, її характеристик, процедури оцінки відповідності. В Україні наявні бар'єри для розвитку торгівлі зумовлені внутрішніми механізмами адміністративного регулювання та контролю за виконанням нормативно-правових актів.

Тому питання стандартизації продукції - ключове питання переговорів у рамках створення ЗВТ+. Чинні українські стандарти та процедури оцінки відповідності різко відрізняються від європейських, що практично закриває ринки ЄС від більшості українських товарів навіть за нульових митних ставок.

Для української економіки стратегічно необхідно, щоб її промислові товари почали відповідати технічним стандартам ЄС. Зараз Єврокомісія та Україна розробляють загальний план

досягнення цього до 2010 року. Наближення українських технічних стандартів щодо промислових товарів до рівня європейських є вже кілька років політичною метою для українського керівництва.

Головними наслідками реалізації цього положення є значне збільшення витрат з Державного бюджету на гармонізацію національної системи стандартів, але вино можуть бути частково компенсовані фінансовою та консультативною допомогою ЄС. Коли процес гармонізації буде завершено, збільшаться можливості експортувати українські товари не тільки до ЄС, а й до третіх країн, що суттєво розширить експортний потенціал держави. Крім того, посиляться позиції національного виробника і на внутрішньому ринку, що, з іншого боку, означатиме пропозицію якіснішої продукції українському споживачу. Зростуть можливості імпортозаміщення, що разом з розширенням експорту сприятиме поліпшенню зовнішньоторгівельного балансу. Імпортери європейської продукції зможуть швидше реагувати на зміни на внутрішньому ринку завдяки заощадженню часу, потрібного раніше для підтвердження якості продукції, що ввозиться.

За такого сценарію поглибленої вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, який розроблений Міжнародним центром перспективних досліджень у 2007 р. обидві сторони отримають потужний стимул розвитку економік. Запропоновані реформи, що стосуються зовнішньоторгівельної діяльності, будуть також сприятливими для інших галузей. Поліпшення бізнес-середовища в країні, збільшення іноземних інвестицій, вдосконалення внутрішнього ринку. Можливі економічні втрати неефективних виробників буде компенсовано зростанням прибутків інших виробників, підвищенням добробуту населення та відкриттям нових можливостей розвитку бізнесу в Україні.

Аналіз впливу ЗВТ+ на основні суб'єкти зовнішньоторговельних відносин наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Вплив підписання Угоди про поглиблену вільну торгівлю на різні групи інтересів [7]

Група інтересів	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Держава	Проведення необхідних внутрішніх реформ митниці, стандартизації та оцінки відповідності з частковою компенсацією вартості Євросоюзом Зменшення адміністративних витрат на роботу митниці та інших державних органів Подолання корупції на митниці та в державних органах сертифікації Зростання експорту до ЄС і третіх країн, поліпшення торговельного балансу	Зменшення надходжень митних зборів до бюджету Витрати на гармонізацію стандартів Витрати на перекваліфікацію спеціалістів зі стандартизації товарів і митного оформлення Витрати на переобладнання технічних лабораторій і митниць
Споживачі	Здешевлення європейської продукції на внутрішньому ринку Вища якість національної та імпортованої продукції Швидкий вихід нових товарів на внутрішній ринок	
Експортери	Набуття конкурентних переваг порівняно з іншими експортерами до ЄС Здешевлення української продукції на європейських ринках Зростання якості української продукції Заощадження коштів і часу на експортні операції Потенційне розширення ринків збуту у третіх країнах	Можливе здорожчання ресурсів на внутрішньому ринку внаслідок збільшення їхнього експорту до ЄС Необхідність пристосовуватися до нових стандартів продукції, впровадження систем контролю якості
Імпортери	Здешевлення товару на українському ринку Зменшення часу, що витрачається на митний огляд товару та супровідні процедури Краще реагування на зміни кон'юнктури на внутрішньому ринку	Посилення конкуренції з українськими виробниками

Продовж. табл. 1.

Виробники, що орієнтуються на внутрішній ринок	Добровільне підвищення якості продукції Можливість використовувати європейську сировину Здешевлення інвестиційних товарів Можливість швидкого виходу на зовнішні ринки в разі несподіваної зміни кон.юнктури внутрішнього ринку (уникнення кризи надвиробництва)	Зростання конкуренції європейських виробників Можливе здорожчання ресурсів на внутрішньому ринку внаслідок збільшення їхнього експорту до ЄС Затрати на пристосування до нових стандартів, технічне переоснащення виробництва
Російські торгові партнери	Імпорт якіснішої продукції з України Спрощення митних процедур стосуватиметься всіх, а не тільки європейських торгових партнерів	Зростання конкуренції якіснішої української продукції Зменшення частки російської продукції на українському ринку Унеможливлення створення митного союзу за участі України

Поглиблена зона вільної торгівлі України з ЄС - важливий інструмент, здатний надати вагомий позитивний імпульс розвитку економіки України, прискорити структурні перетворення та підвищити її конкурентоспроможність. Впровадження ЗВТ+ сприятиме суттєвому поліпшенню доступу українських товарів на європейські ринки, проте вигоди від поглибленої вільної торгівлі цим не обмежуються.

Важлива перевага створення зони поглибленої вільної торгівлі України з ЄС - проведення в процесі організації ЗВТ+ системних перетворень і законодавчих змін, що матимуть суттєвий позитивний вплив на підвищення конкурентоспроможності української продукції, забезпечення прозорості діяльності митниці, вдосконалення управлінської культури, спрощення умов провадження бізнесу. Ці зміни сприятимуть поживанню ділової активності всередині країни, технічному переоснащенню виробництва та інтеграції української економіки в світову.

ЗВТ+ може негативно вплинути на інтереси окремих суб'єктів економічного процесу. Ретельне виявлення всіх суперечностей між зацікавленими сторонами, узгодження їхніх позицій, вжиття заходів з мінімізації можливих негативних наслідків і максимально ефективного використання переваг від впровадження поглибленої вільної торгівлі для окремих зацікавлених сторін - неодмінні умови ефективного впровадження ЗВТ+ та усунення можливої протидії потенційних противників її створенню.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи, слід відзначити, що у разі підписання ЗВТ+ та функціонування поглибленої вільної торгівлі можна буде досягти:

- розширення принципу свободи руху не лише на товари і послуги, а й на капітал і (безперечно, з тривалим перехідним періодом) робочу силу;
- зменшення нетарифних обмежень у торгівлі товарами через гармонізацію та/або взаємне визнання оцінки відповідності технічним стандартам з ЄС;
- повного покриття всіх секторів сфери послуг та узгодження правил регулювання внутрішнього ринку з європейськими та міжнародними стандартами;
- посилення зобов'язань з наближення політики щодо конкуренції, корпоративного управління і регулювання внутрішнього ринку до європейської практики;
- створення умов для супровідних заходів, зокрема для технічної допомоги, інвестицій для розбудови інфраструктури, освіти, підготовки персоналу.

Порівняльні статистичні припущення свідчать, що поглиблена вільна торгівля може підвищити добробут українців на 4,7%, зменшення вартості капіталу може ще на 4,5% підняти показник зростання добробуту. Якщо врахувати також і динамічні впливи, то поліпшення добробуту з часом може подвоїтися чи потроїтися. Український експорт до країн ЄС може подвоїтися, а експорт з ЄС до України також може суттєво зрости.

У процесі створення зони поглибленої вільної торгівлі перетинаються інтереси українського

бізнесу, домогосподарств, держави. Виявлення та намагання врахувати інтереси всіх зацікавлених сторін процесу . необхідна умова для того, щоб пройти тривалий шлях впровадження поглибленої вільної торгівлі України з ЄС максимально ефективно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сіденко В.Р. Концептуальні засади стратегії інтеграції України в структури Європейського союзу // Економіка і прогнозування. – 2001. – №2. – С. 26-41.
2. Філіпенко А.С. Економічний розвиток. Європейський контекст. – К.: Знання України, 2001. – 120 с.
3. Мних О.Б. Європейська інтеграція: зарубіжний і вітчизняний досвід // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: Щорічник наук. праць. – 2001. – Вип.31. – С. 134-141.
4. Василенко О. Загальноєвропейський вектор української геополітики // Людина і політика. – 2000. – №2. – С. 57-61.
5. Зовнішня торгівля України з країнами Європейського союзу. Експрес-випуск // www.ukrstat.gov.ua/
6. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007. – 320 с.
7. Поглиблена вільна торгівля між Україною та Європейським союзом: сприяння торгівлі: Аналітична записка. - К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2006. – 28 с.